

BRATTFORS BRUK

Antikvarisk medverkan vid takbyte på två förradslängor

Böle S:9
Ockelbo socken och kommun
BM 12
Gävleborgs län

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 8303–2020
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Brattfors samfällighetsförening

BRATTFORS BRUK

Antikvarisk medverkan vid takbyte på två förrådslängor

Böle S:9
Ockelbo socken och kommun
BM 12
Gävleborgs län
2021

Rapport 2021:22
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporterna finns i PDF-format på www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2021

Omslagsbild: Den östra förrådslängan i Brattfors bruk efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2021-08-31.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter.....	5
Sammanfattning	6
Antikvarisk slutbedömning	6
Karta.....	6
Lagskydd.....	7
Historik och beskrivning.....	7
Orsaker till åtgärder	7
Utförda åtgärder	9
Avvikelser från beslut	12
Övrigt	13
Källor	13

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsägare: Brattfors samfällighetsförening

Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg: 2020-11-27

Länsstyrelsens dnr: 8303–2020

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 1203/310

Projekttid: april-augusti 2021

Besök: 2021-04-27
2021-06-23
2021-08-31

Beställare: Brattfors samfällighetsförening c/o Anna Helena Lindahl

Utförare: KRL Bygg, Ockelbo, Rickard Larsson

Materialleverantörer: Pannplåt Dala-profil aluzink
Falu rödfärg

SAMMANFATTNING

Brattfors bruk är beläget i Ockelbo kommun, omkring 6 kilometer söder om tätorten. Brattfors bruk är skyddat som byggnadsminne sedan 1979. Byggnadsminnet rymmer bland annat fem smedsgårdar uppförda under 1830-talet. Smedsgårdarna ligger efter den gamla byvägen och parallellt med dammen. I början och slutet av vägen ligger de två förrådslängorna, vinkelrätt placerade mot arbetarbostäderna.

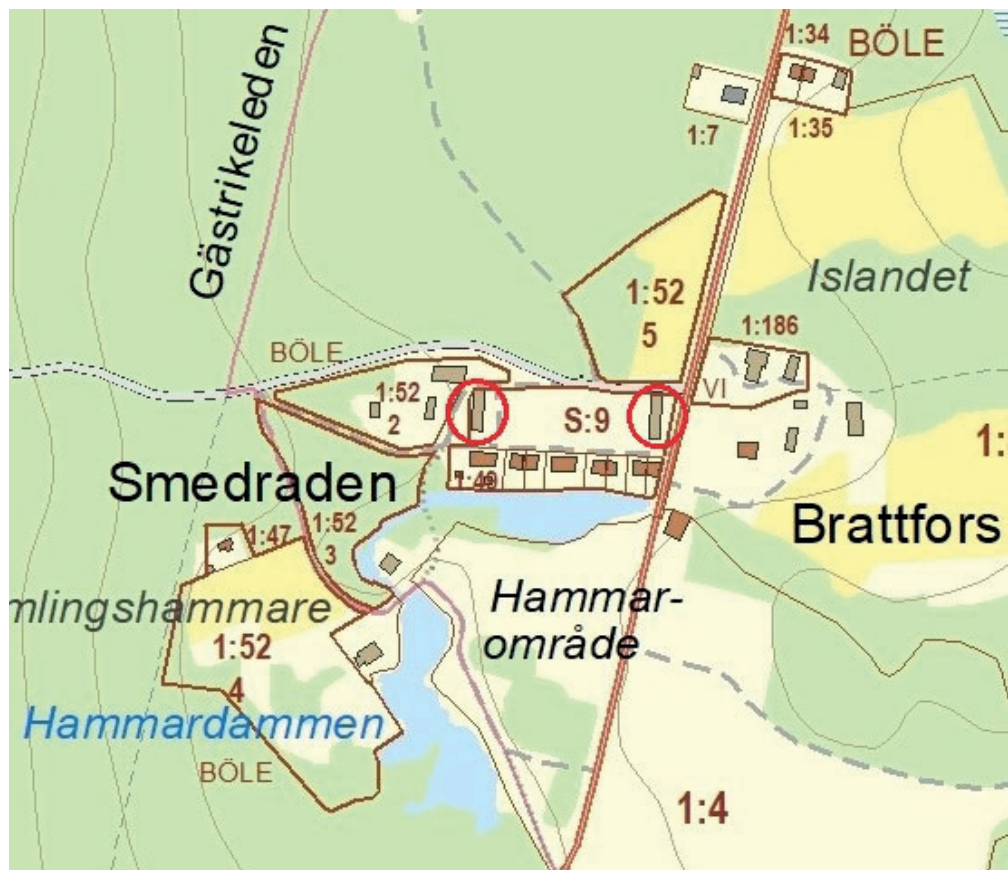
Projektet med takbyte på förrådslängorna påbörjades i slutet av april och har pågått under sommaren 2021. Pannplåt har lagts på ny läkt ovanpå eternitplattorna som täckt taket sedan omkring mitten av 1900-talet.

Arbetena är utförda av KRL Bygg, Ockelbo. Samma firma tog fram arbetsbeskrivningen som arbetena utgått ifrån. Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg har följt arbetena som antikvarisk medverkande. Tre besök har skett under projektiden: 2021-04-27, 2021-06-23 och 2021-08-31. Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg, 2020-11-27, dnr 8303-2020.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Takbytet på de två uthusen har i stort utförts i enlighet med arbetsbeskrivningen från KRL Bygg, Ockelbo, på vilken Länsstyrelsen Gävleborg fattat beslut och skrivit tillstånd utifrån. Länsmuseum Gävleborg godkänner de utförda arbetena ur antikvarisk aspekt.

KARTA

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. De två förrådslängorna är inringade.

LAGSKYDD

Brattfors bruk är skyddat som byggnadsminne, BM 12, och omfattas därmed av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 3:e kapitel.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Brattfors bruk anlades 1675 och ingick, tillsammans med Åbro och Viksjö i en grupp järnbruk som kallades för Ockelboverken. I Brattfors fanns två stångjärnssmedjor för tysksmide och under mitten på 1800-talet infördes lancashiresmide. Efter att Åbro masugn nedlagts 1857 kom tackjärnet att levereras från Jädraås masugn. I Brattfors bearbetades tackjärnet till smältstycken, varefter dessa skickades till Wij bruk för att bearbetas till slutprodukt. Den nedre smedjan i Brattfors lades ned 1865. År 1912 flyttades en del av verksamheten från Brattfors till Jädraås, samtidigt som övrig verksamhet minskades. De sista härdarna i Brattfors drevs fram till 1919 då järnbruket lades ner.

Under 1950-talet var byggnaderna i Kopparfors ägo som lät renovera smedsbostäderna för sina skogsarbetare. 1979 såldes byggnaderna på öppna marknaden. Samma år byggnadsminnesförklarades bebyggelsemiljön.

De fem smedsbostäderna ligger efter en liten väg och parallellt med Testeboån. I början och slutet av vägen ligger de två förrådslängorna, vinkelrätt placerade mot smedsbostäderna. Längorna är uppförda med en regelstomme klädd med rödfärgad fasspontpanel. Portarna är svartmålade och fönsterbågar på gavlarna är vitmålade. Takfallen var innan årets projekt utfördes belagda med eternitplattor, sannolikt tillkomna under 1950-talet då Kopparfors tog över ägandet.

ORSAKER TILL ÅTGÄRDER

Eternittaken på förrådslängorna har underhållits väl genom åren. Då skador har uppstått har trasiga skivor kontinuerligt bytts ut eller lagats i med ett annat material. Innan den nu aktuella takomläggningen bedömdes skadorna dock ha nått ett läge där det inte längre var lönt eller möjligt att laga i längre. Eftersom eternitplattor inte längre finns att tillgå i bygghandeln togs beslut om att taken skulle skyddas med en ny taktäckning – pannplåt.

Figur 2. Den östra förrådslängan innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2021-04-27.

Figur 3. Den västra förrådslängan innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2021-04-27.

Figur 4. Närbild på den tidigare taktäckningen av eternitplattor. På bilden syns flera trasiga plattor. Notera också den rödfärgade vindsiveplåten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2021-04-27.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

De båda förrådslängorna har fått ny taktäckning av pannplåt från Dala-profil. Plåten är obehandlad aluzink. I samråd med Länsstyrelsen Gävleborg togs beslut att lägga plåten ovanpå eternitplattorna. Anledningen var dels att slippa kostsam hantering av materialet vid demontering, dels för att undvika allt för stor hantering av eterniten, vars damm innehåller hälsofarlig asbest. Eternit som taktäckningsmaterial är alltmer sällsynt och med detta utförande finns materialet bevarat under plåten.

Arbetena är i stort utförda enligt upprättad arbetsbeskrivning från KRL Bygg, daterad 2020-10-24. Ströläkt har skjutits fast med 90 mm räfflad skjutspik genom eternitskivorna och ner i undertaket. Enligt arbetsbeskrivningen skulle ströläkten skruvas fast men detta visade sig inte vara möjligt då eternitskivorna sprack av detta. Taken har riktats upp genom klossning/shimsning på ströläkten och då tillräckligt raka nivåer har uppnåtts har bärläkt skruvats i trävirket. Pannplåten har skruvats i bärläkten med blank farmarskruv. För att skydda takfotens trä har pannplåten dragits ut cirka fem centimeter utanför tidigare taktäckningsavslut där eternitplattorna redan rådde lite över takfoten. En slät galvadnockplåt har skruvats i pannplåten.

Då takets höjd delvis ändrats i och med riktningen med hjälp av klossar, har en bred takfotsbräda målats in i röd slamfärg och täcker det nya mellanrum som uppstått mellan eternit och plåt. Gavlarna har försetts med nya vindskivor, två rödslammade brädor i höjd. Vindskiveplåtarna är i aluzink för att smälta in mot övrig takplåt med samma ytbeläggning. Tidigare var vindskiveplåtarna röda. Beslut om ändring har tagits i samråd med beställaren och länsstyrelsen.

Figur 5. Under pågående arbeten med takbytet på den östra förrådslängan. Läkt har lagts på hela det västra takfallet. Genom klossning/shimsning har taket riktats upp inför montering av pannplåten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2021-06-23.

Figur 6. Under pågående arbeten med takbytet på den östra förrådslängan. På den östra sidan har plåten, inklusive vindskivor och vindskiveplåt monterats. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2021-06-23.

*Figur 7. Närbild på gavelavslut med vindskivor, vindskiveplåt i aluzink samt takfotsbräda.
Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2021-08-31.*

Figur 8. Den östra längan efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2021-08-31.

Figur 9. Den västra längan efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2021-08-31.

AVVIKELSER FRÅN BESLUT

Ströläkt har skjutits fast med 90 mm räfflad skjutspik genom eternitskivorna och ner i undertaket. Enligt arbetsbeskrivningen skulle ströläkten skruvas fast men detta visade sig inte vara möjligt då eternitskivorna sprack av detta. I arbetsbeskrivningen föreslogs röda vindskiveplåtar då de hade varit röda innan. Inför uppstart av de praktiska arbetena beslutades dock att vindskiveplåtarna skulle vara i aluzink, i likhet med pannplåten. Beslutet togs i samråd mellan beställaren, Länsstyrelsen Gävleborg och antikvarisk medverkande. Vindskiveplåtarna i aluzink smälter fint in mot övrig pannplåt på takfallen.

ÖVRIGT

Den östra längan har lyfts på ett ställe, i höjd med det andra portparet från söder, på den östra långsidan. Brattfors Samfällighetsförening har själva lagat i rötat trä under en liten uppkörsramp vid en port på den östra långsidan av den östra längan.

*Figur 10. Den östra längans östra sida. Vid portarna närmast i bild har längan lyfts.
Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2021-08-31.*

KÄLLOR

Byggnadsminnen i Gävleborgs län, Brattfors bruk, Länsstyrelsen Gävleborgs webbsida:

<https://www.lansstyrelsen.se/gavleborg/samhalle/kulturmiljo/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-gavleborg/ockelbo/brattfors-bruk.html>

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE